

اشاره:

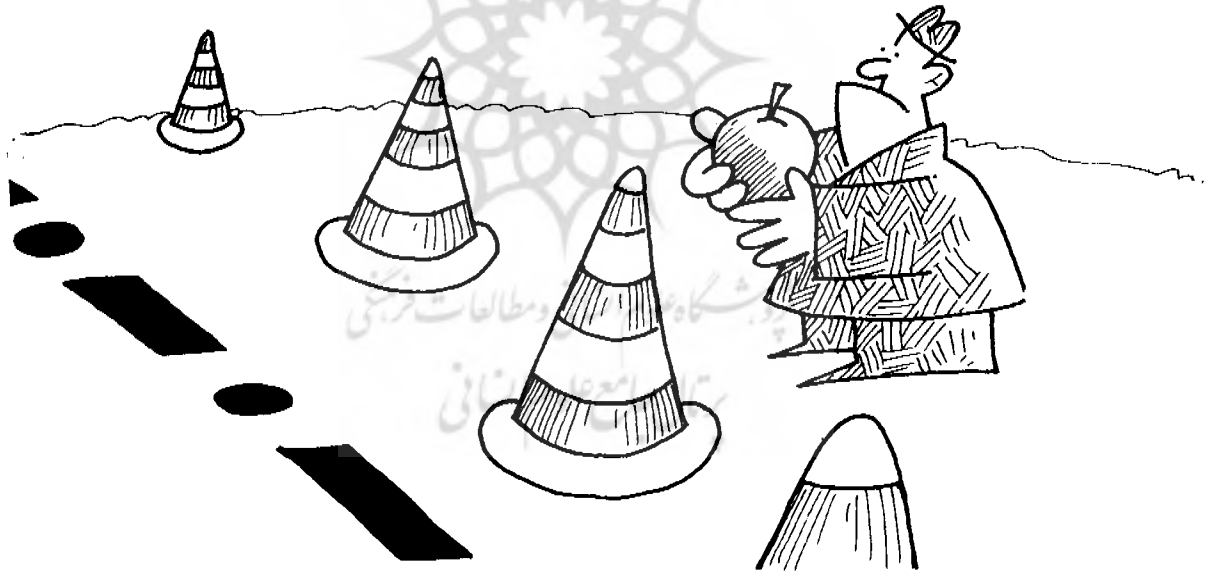
آمار منتشر شده از سوی گمرک جمهوری اسلامی ایران حکایت از آن دارد که در پنج‌ماهه نخست سال جاری، ارزش صادرات گروه کالاهای کشاورزی با ۱۷/۹ درصد کاهش نسبت به مدت مشابه سال قبل به ۴۴۱/۶ میلیارد ریال رسیده است. میزان صادرات این گروه کالاها نیز با ۱/۲ درصد کاهش به ۳۱۵/۱ هزار تن بالغ شده است.

این آمار گواه بر آن است که کاهش جزیی میزان صادرات گروه کالاهای کشاورزی (به میزان ۱/۲ درصد) با افت بیشتر ارزش آنها (۱۷/۹ درصد) همراه شده است و از نزول بهای کالاهای کشاورزی در بازارهای خارجی حکایت دارد.

بررسی علل کاهش صادرات محصولات کشاورزی، این واقعیت را نشان می‌دهد که تنگناها و موانعی وجود دارد که اجازه رشد صادرات کالاهای این بخش را به اقتصاد کشور نمی‌دهد.

در این گزارش، موانع عمده رشد صادرات محصولات کشاورزی مورد بررسی و کنکاش قرار می‌گیرد.

موانع توسعه صادرات محصولات کشاورزی

و تره‌بار، خشکبار، گل و گیاه و گیاهان دارویی تشکیل می‌دهند. ظرفیت صنایع تبدیلی و فرآوری محصولات کشاورزی در سال‌های اخیر متناسب با توانمندی‌های بخش کشاورزی توسعه نیافته است. برای مثال سالانه حدود ۲ میلیون تن سیب، بیش از ۱/۵ میلیون تن پرتقال، بیش از ۱/۸ میلیون تن انگور و... در باغ‌های ایران به‌دست می‌آید. اما در هشت سال گذشته، ظرفیت صنایع تبدیلی میوه (کنسانتره میوه) از ۳ هزار تن در

موانع توسعه صادرات محصولات کشاورزی

بررسی نظرات صادرکنندگان محصولات کشاورزی نشان می‌دهد که تنگناهای موجود در زمینه گسترش صادرات این بخش عبارتند از:

۱- صنایع فرآوری محصولات کشاورزی

عمده‌ترین محصولات کشاورزی قابل صدور ایران را میوه

سال ۶۸ به ۶۵ هزار تن در سال جاری رسیده است. با وجود آنکه ظرفیت مزبور حدود ۲۲ برابر شده، لیکن برای جذب حتی ۲ درصد تولید سه قلم میوه (سیب، پرتقال و انگور) کافی نیست.

○ صادرات محصولات کشاورزی در پنج ماه نخست سال جاری نسبت به مدت مشابه سال قبل از نظر وزن ۱/۲ درصد و از حیث ارزش ۱۷/۹ درصد کاهش یافت.

خانم دکتر آذر، محقق و دانشیار انستیتو تغذیه، اواسط تیرماه ۷۵ در حاشیه برگزاری «همایش الگوی مصرف غذا» اظهار داشت: بر اساس آمار دفتر صنایع غذایی وزارت صنایع از ۳/۲ میلیون تن تولید سیب‌زمینی کشور در سال ۷۳، حدود یک میلیون تن (۳۱ درصد) و از ۲ میلیون تن تولید گوجه‌فرنگی حدود ۷۰۰ هزار تن (۳۵ درصد) ضایع شده است.

وی بر اساس همین آمار گفت: از ۲ میلیون تن تولید سیب درختی کشور در سال ۷۳، حدود ۲۹۲ هزار تن در موقع برداشت، ۱۶۰ هزار تن در سردخانه و ۲۰۰ هزار تن در زمان مصرف ضایع شده است.

وی درباره آمار ضایعات مرکبات اظهار داشت: از سه میلیون تن تولید مرکبات کشور در سال ۷۳، حدود ۴۵۱ هزار تن در موقع برداشت و حمل و نقل، ۱۴۴ هزار تن در سردخانه و ۳۱۳ هزار تن در موقع مصرف ضایع شده است.

این آمارها گواه بر آن است که کمبود صنایع فرآوری محصولات کشاورزی سبب می‌شود که بیش از ۳۰ درصد این محصولات از هنگام برداشت تا مصرف، ضایع گردد.

اگر امکانات و تسهیلات لازم برای صادرات و یا عمل‌آوری محصولات کشاورزی فراهم شود، سهم صادرات این محصولات از ۳ درصد کل تولید به بیش از ۳۰ درصد می‌تواند افزایش پیدا کند و درآمد حاصل از آن ۱۰ برابر گردد. ارزش صادرات محصولات باغی ایران بین ۵۰۰ تا ۶۵۰ میلیون دلار در سال است که این رقم با سطح تولید کنونی به ۵ تا ۶/۵ میلیارد دلار قابل افزایش است.

بر اساس برآورد کارشناسان بین‌المللی، میزان ضایعات محصولات غذایی در کشورهای در حال توسعه و توسعه نیافته، به‌طور متوسط به ۵۰ درصد کل تولیدات می‌رسد، که ۱۰ درصد آن مربوط به ضایعات غلات، ۱۰ تا ۲۰ درصد مربوط به غذاهای ریشه‌ای (مانند سیب‌زمینی) و ۱۰ تا ۳۰ درصد مربوط

به میوه و سبزی‌ها می‌باشد.

دکتر آذر معتقد است که اگر میزان ضایعات محصولات غذایی در کشور کاهش یابد، کمک بزرگی به تأمین مواد غذایی خواهد شد و با ادامه این امر، می‌توان واردات مواد غذایی را قطع کرد. در حال حاضر سالانه ۱/۷ میلیارد دلار صرف واردات مواد غذایی به کشور می‌شود.

دکتر آذر اظهار داشت: اگر صنعت بسته‌بندی و صنایع تبدیلی محصولات کشاورزی گسترش پیدا کند، صادرات محصولات کشاورزی نیز افزایش خواهد یافت.

با این وصف تشویق سرمایه‌گذاری برای ایجاد ظرفیت‌های تازه صنایع تبدیلی از اهمیت بسزایی برخوردار است.

۲- ضعف بسته‌بندی

به عقیده صادرکنندگان محصولات کشاورزی، ضعف بسته‌بندی میوه و تره‌بار، خشکبار و... از موانع رشد صادرات محصولات کشاورزی است.

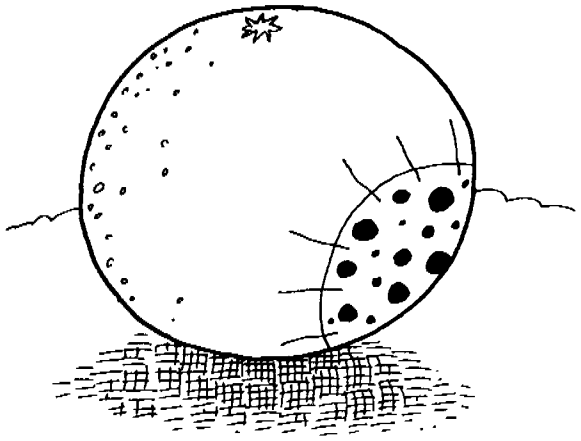
سالانه حدود ۹۰۰ هزار تن خرما در ایران تولید می‌شود که کمتر از ۲۰ هزار تن آن (۲/۲ درصد تولید) به خارج صادر می‌شود. نداشتن امکانات مناسب برای بسته‌بندی مطابق با استانداردهای بین‌المللی و قابل پذیرش مشتریان خارجی سبب می‌شود که نه تنها کشور از درآمد صادراتی مناسب محروم شود، بلکه بخش قابل توجهی از آن نیز فاسد و غیرقابل مصرف گردد.

سرمایه‌گذاری برای ایجاد واحدهای بسته‌بندی مناسب تولیدات کشاورزی، می‌تواند تحرکی در صادرات آن به وجود آورد.

با توجه به این موضوع که بسته‌بندی و چاپ محصولات غذایی تابعی از فن‌آوری، زمان و فرهنگ یک جامعه است و ارتباط میان تولیدکننده و صادرکننده را تقویت می‌کند، نقش مهمی در جذب مشتری دارد.

○ از ۲ میلیون تن تولید سیب کشور در سال ۷۳ حدود ۶۵۰ هزار تن و از ۳ میلیون تن تولید مرکبات بیش از ۸۰۰ هزار تن آن در مراحل برداشت و حمل و نقل، سردخانه و مصرف ضایع می‌شود.

با توجه به نکاتی که در بسته‌بندی محصولات صادراتی به

به آن می‌شود که تقریباً ۱/۴ ضایعات محصولات کشاورزی در موقع انتقال کالا رخ دهد. زیان‌های ناشی از این امر نه تنها صدمه به صادرات می‌باشد، بلکه بخشی از محصولات با قیمت بیشتر در اختیار مصرف‌کننده داخلی نیز قرار می‌گیرد و تأثیر انکارناپذیری در افزایش هزینه خانوار دارد. زیرا که فروشنده هزینه محصولات ضایع شده را نیز سرشکن می‌کند.

ایجاد یک شبکه سریع و مطمئن برای انتقال محصولات کشاورزی از مبدأ تولید تا مصرف (بازار داخلی یا خارجی) اهمیت بسزایی دارد.

○ با تولید گنونی محصولات کشاورزی و جلوگیری از ضایعات آنها، می‌توان ارزش صادرات محصولات باغی را به بیش از ۵ میلیارد دلار در سال رساند.

۴- بی‌ثباتی مقررات حاکم بر صادرات

تغییر پی‌درپی مقررات حاکم بر صدور محصولات کشاورزی و باغی (جلوگیری از صدور کالا به‌طور مقطعی و...) بدترین ضربه را به صادرات این محصولات وارد می‌سازد. به دلیل تغییرات پی‌درپی در مقررات صادرات، صادرکنندگان از عقد قراردادهای بزرگ و بلندمدت پرهیز می‌کنند، زیرا ایجاد تعهد در شرایطی که اطمینان به وضعیت موجود نیست، به اعتبار صادرکنندگان نزد مشتریان خارجی لطمه می‌زند. در دو سال اخیر بارها مقررات مربوط به صدور کالاهای

ویژه محصولات کشاورزی و غذایی باید ملحوظ گردد تا جنس سالم به دست مصرف‌کننده نهایی برسد، سرمایه‌گذاری در این بخش امری حیاتی است. قدر مسلم آن است که دولت می‌بایست حمایت‌های لازم را از سرمایه‌گذاران به عمل آورد تا صنایع بسته‌بندی از رشد متناسب با فن‌آوری زمان برخوردار شود.

○ تشویق سرمایه‌گذاری خصوصی برای ایجاد ظرفیت‌های تازه صنایع تبدیلی و بسته‌بندی محصولات کشاورزی برای رشد صادرات این محصولات ضروری است.

در حال حاضر بسیاری از محصولات کشاورزی ایران در کشورهای همسایه بسته‌بندی مجدد و سپس به بازار اروپا صادر می‌شود. با این روند، بخش قابل توجهی از ارزش افزوده صدور کالاهای کشاورزی نصیب آنها می‌شود. هزینه بسته‌بندی بین ۲۰ تا ۵۰ درصد قیمت تمام‌شده کالا را تشکیل می‌دهد و درآمد این بخش از اقتصاد کشور حذف می‌شود.

به گفته یک صادرکننده زعفران، در حال حاضر زعفران ایران در بازارهای خارجی به قیمت ۲۵۰ تا ۵۰۰ دلار در هر کیلوگرم به فروش می‌رسد، در حالی که با یک بسته‌بندی مناسب و بازاریابی فعال، رقبای ما آن را به بهای ۱۴۰۰ تا ۱۵۰۰ دلار می‌فروشند. به عبارت دیگر تمام تلاش برای کاشت، داشت و برداشت زعفران در ایران صورت می‌گیرد، اما درآمد حاصل از صادرات آن به لحاظ ضعف در بسته‌بندی، یک‌سوم آن چیزی است که باید باشد.

متأسفانه نبود سیاست‌های تشویق سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و نیز ارابه نشدن اطلاعات مربوط به فرصت‌های تجاری سبب می‌شود که بخش قابل توجهی از مزیت‌های نسبی بخش کشاورزی به صورت بهینه مورد استفاده قرار نگیرد.

۳- حمل و نقل

محصولات کشاورزی، موادی به‌شدت آسیب‌پذیر و فاسدشدنی هستند. این محصولات باید در اسرع وقت پس از برداشت، به کارخانه‌های فرآوری، بازارهای مصرف و یا سردخانه‌ها منتقل شوند تا از فساد و ضایعات جلوگیری شود. رساندن به موقع محصول به مقصد (بازار، کارخانه یا سردخانه) به تجهیزات مناسب و سریع حمل و نقل نیاز دارد. فعالیت نامنظم و ناقص شبکه حمل و نقل تجاری کشور منجر

معاملات انجام شده با گشایش اعتبار اسنادی، مسیرهای سوءاستفاده برای خریداران خارجی را محدودتر می‌نماید.

۶- بازاریابی و تبلیغ

محصولات کشاورزی ایران با وجود کیفیت عالی و شهرت جهانی، از فعالیت بازاریابان مسلط محروم است. فعالیت‌های بازاریابی و تبلیغ برای صادرات این محصولات در حد بسیار نازلی است. به همین جهت بارها مشاهده شده که محصولات باغی ایران در بسته‌بندی‌های مورد تقاضای بازارهای خارجی با نام غیرایرانی عرضه می‌شود.

○ از آنجا که هنوز اعتماد کافی نسبت به سلامت محصولات کشاورزی صادراتی ایران وجود ندارد، صادرکنندگان مجبور هستند که کالایشان را به‌طور امانی صادر کنند.

ضرورت دارد که با سرمایه‌گذاری مناسب در زمینه تبلیغ و بازاریابی محصولات کشاورزی، این کالاها در بازارهای گوناگون به مصرف‌کنندگان معرفی شود. تلاش برای یافتن بازارهای تازه به ویژه در کشورهای شرق آسیا و شمال آفریقا که از رشد اقتصادی سریع‌تر و افزایش درآمد سرانه برخوردار می‌باشند، الزامی است.

اما از آنجا که هزینه تبلیغ و بازاریابی در کشورهای دیگر مستلزم صرف هزینه‌های ارزی سنگین می‌باشد که صادرکنندگان قادر به تأمین آن نمی‌باشند، ضرورت دارد که دولت با ارایه ارز تشویقی از این‌گونه اقدامات حمایت کند.

۷- شرکت در نمایشگاه‌های خارجی

یکی از ارزان‌ترین راه‌ها برای تبلیغ و بازاریابی محصولات کشاورزی و باغی کشور، شرکت در نمایشگاه‌های معتبر مواد غذایی و کشاورزی است که در خارج از ایران برگزار می‌شود. با وجود نقش تعیین‌کننده‌ای که نمایشگاه‌ها در تبلیغ محصولات و بازاریابی فعال دارند، متأسفانه حضور صادرکنندگان ایرانی در این نمایشگاه‌ها بسیار ضعیف است. شرکت در این‌گونه نمایشگاه‌ها به صرف هزینه‌های ارزی نیاز دارد که اغلب صادرکنندگان قادر به تأمین آن نمی‌باشند. دولت می‌تواند با ارایه ارز تشویقی به صادرکنندگان، آنها را به

غیرنفتی تغییر کرده است. مقررات مربوط به پیمان‌سپاری، نحوه بازگرداندن ارز حاصل از صادرات و... با توجه به شرایط کشور در مقاطع زمانی مختلف، تغییر یافته و این امر بارها به صادرکنندگان ضرر زده است.

صادرکنندگان محصولات کشاورزی بر این باور هستند که سیاست‌های حاکم بر صادرات و قوانین مربوطه دست‌کم برای یک دوره سه‌ساله باید تداوم داشته باشد تا آنها بتوانند با اطمینان خاطر به بازاریابی و صدور کالا مبادرت نمایند. با وجود تغییر حجم تولید محصولات کشاورزی بنا به شرایط جوی، لازم است سیاست‌ها و مقررات حاکم بر تجارت این کالاها آن‌چنان با ثبات باشد که حتی نوسان عرضه کالا، لطمه‌ای به میزان صادرات آن نزند.

۵- صدور امانی محصولات کشاورزی

یکی از مشکلاتی که صادرکنندگان محصولات کشاورزی با آن دست به گریبان می‌باشند، صدور امانی محصول است. مشتریان خارجی هنوز به سلامت محصولات غذایی و باغی صادراتی ایران اطمینان ندارند و فقط در شرایط دریافت و رؤیت جنس، حاضر به پرداخت بهای آن می‌باشند.

با این شرایط، امکان بازگشت محصول و از دست رفتن سرمایه‌گذاری صادرکننده همواره وجود دارد، در حالی که با رشد صنایع بسته‌بندی و استاندارد محصولات صادراتی، امکان انجام معامله بر مبنای گشایش اعتبار اسنادی برای صادرکننده فراهم می‌شود. سرمایه‌گذاری در ایجاد صنایع بسته‌بندی مناسب از این جهت نیز به رشد صادرات محصولات کشاورزی می‌تواند کمک بسزایی داشته باشد.

○ مقررات حاکم بر صادرات محصولات کشاورزی پی‌درپی تغییر می‌کند و تابع عرضه کالا در بازار داخلی است. این امر به صادرکنندگان ضرر می‌زند و انگیزه صادرات را از بین می‌برد.

در همین حال برخوردهای سیاسی نیز گاه مشکلات صادرکنندگان محصولات کشاورزی را بیشتر می‌کند، همان‌گونه که بارها تبلیغات رسانه‌های غربی درباره آلودگی پسته صادراتی ایران را شاهد بوده‌ایم. صدور امانی کالا، امکان سوءاستفاده در این زمینه را نیز بیشتر می‌کند، زیرا در

محدود نموده است، تشریفات اداری طولانی و زاید نیز، مشکل دیگری است که کار را پیچیده تر می سازد.

○ دولت باید ارزش تشویقی در اختیار صادرکنندگان بگذارد تا بتوانند در نمایشگاه‌های معتبر مواد غذایی و کشاورزی جهان حضور پیدا کنند و محصولات ایرانی را معرفی و بازاریابی نمایند.

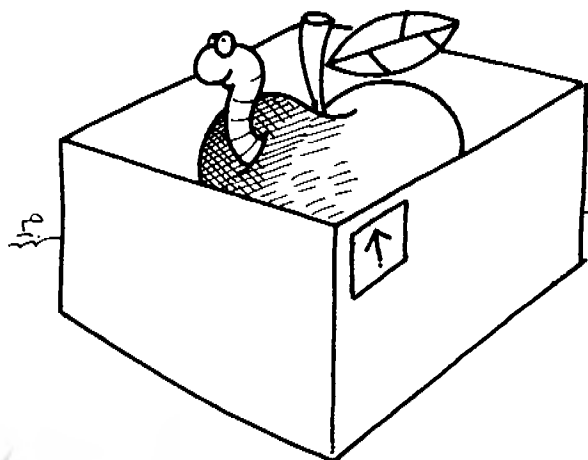
جمع بندی

با وجود آنکه هنوز از مجموعه امکانات بخش کشاورزی به لحاظ ضعف سرمایه‌گذاری، بهره‌گیری بهینه صورت نمی‌گیرد، وجود موانعی که تشریح شد، سبب می‌گردد که درآمد حاصل از صادرات محصولات کشاورزی در حد ۲۰ درصد توان موجود نیز نباشد.

کارشناسان بر این باور هستند که اگر دولت به محوریت بخش کشاورزی در توسعه اقتصادی اعتقاد دارد، باید امکانات و تسهیلات موردنیاز این بخش را فراهم سازد تا جایگاه تولید و صادرات محصولات زراعی و باغی تقویت شود.

رفع برخی از معضلات و تنگناهای صادرات محصولات کشاورزی چندان دشوار نیست و به بازبینی در مقررات و شیوه‌های عمل بخش اداری، تشویق سرمایه‌گذاری خصوصی و اختصاص اعتبارات بانکی نه‌چندان کلان نیاز دارد. چنانچه این تسهیلات فراهم آید، با تلاش صادرکنندگان در زمینه بازاریابی محصولات کشاورزی تا پایان دومین برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی، امکان دسترسی به سالانه ۲ تا ۳ میلیارد دلار از صدور محصولات کشاورزی فراهم می‌شود.

شرکت در نمایشگاه‌های مواد غذایی و کشاورزی معتبر جهان تشویق کند. سرمایه‌گذاری در این زمینه، تأثیر مثبت و سازنده‌ای در افزایش صادرات محصولات زراعی و باغی دارد.

۸- کمبود نقدینگی

در ایران صنایع تبدیلی و نیز صادرکنندگان محصولات کشاورزی، هر یک به نوعی با مشکل کمبود نقدینگی دست به گریبان هستند که سرانجام صادرات این محصولات را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد.

به گفته برخی از مدیران واحدهای صنعتی فرآوری محصولات کشاورزی، کمبود نقدینگی سبب می‌شود که آنها در فصل برداشت میوه، نتوانند در حد ظرفیت فرآوری کارخانه خود به خرید میوه و... روی آورند. در نهایت این امر به کاهش تولید و صادرات کنسانتره میوه منجر می‌شود.

صادرکنندگان محصولات کشاورزی نیز از آنجا که مجبور به صدور امانی محصول می‌باشند، تا هنگام دریافت پول از مشتری خارجی، قادر نیستند محموله‌های جدیدی را خریداری، تجهیز و آماده صدور نمایند. از این رو لازم است نظام بانکی تسهیلات بیشتری را در اختیار صادرکنندگان قرار دهد تا دست‌کم آنها سه مرتبه در سال اقدام به صدور کالا نمایند.

آنها بر این عقیده هستند که چنانچه کمتر از این میزان به صدور کالاهای کشاورزی بپردازند، سودی از فعالیت خود نمی‌برند. در حالی که کمبود نقدینگی از یک سو، فعالیت آنها را